

8. Falus I.: Mikrotanítás a gyakorlatban. Pedagógusképzés, 1978. 3.
9. Falus I.: A pedagógus tevékenységének sajátosságai. Pedagógiai Szemle, 1979. 12. sz.
10. Falus I.: A pedagógusképzés korszerű módszereinek kutatása a Szovjetunióban. Szovjet pedagógia és pszichológia. Pedagógiai Közlemények 22. Tankönyvkiadó, Bp. 1979.
11. Falus I.–Golnhofer, E.: Kategóriarendszer alkalmazása a felsőoktatási előadások megfigyelésére. Magyar Pedagógia, 1973. 1–2. sz.
12. Falus I.–Tompai K.: Az oktatástechnológia bevezetésének alternatív stratégiái a pedagógusok képzésében és továbbképzésében Magyarországon. Nemzetközi Oktatástechnikai Szeminárium, Záródokumentum, OOK, Bp. 1976.
13. Golnhofer E.–Falus I.: A tanári–tanulói tevékenység alakulása a gyakorlóiskolai televízió-stúdióban. Magyar Pedagógia, 1976. 1–2.
14. Holics L.: Az audiovizuális eszközök felhasználása a pedagógusképzésben. A modern technikai eszközök szerepe a pedagógiában c. kötetben. Szeged, 1966.
15. Szepes L.: Korszerű eszközök és eljárások a neveléstudomány oktatásában, Pécs, 1976.
16. Szalay L.: A zárt láncú televízió és a videomagnó alkalmazásának fontosabb tapasztalatai a Szombathelyi Tanítóképző Intézetben. A zárt láncú televízió a felsőoktatásban c. kötetben FPK 1972.
17. Szoversensztvovanyije podgotovki sztugyentov pedvuzov k voszpitatyelnoj rabotye (Szerk.: Szlasztyonyin, V. A. és Abdullina, O. A.) MGPI i. m. Lenina, Moszkva, 1981.
18. Ungárné, Komoly J.: Adalékok a tanító személyiségének pedagógiai pszichológiai vizsgálatához. Kandidátusi disszertáció, Bp. 1973.

TÓTHNÉ DUDÁS MARGIT

BESZÁMOLÓ A KÉPMAGNETOFON FELHASZNÁLÁSÁVAL TERVEZETT PEDAGÓGIAI GYAKORLAT TAPASZTALATAIRÓL

A pedagógusképzés korszerűsítését, továbbfejlesztését tanulmányozó kutatásokban, vizsgálatokban egyre többször megfogalmazódik, hogy nem elegendő csupán szakmai és pedagógiai ismereteket nyújtani a jövő pedagógusnak, a tanári munkához szükséges pedagógiai képességek tervszerű és tudatos fejlesztése is megvalósítandó.¹

„A jövő pedagógusát tehát mindenekelőtt nevelővé kell képezni, és ehhez képest járulékos mozzanat, hogy ezt a hivatását a tudomány, a művészet vagy a termelés mely területére tartozó ismeretek, készségek és képességek közvetítésével tölti be.”²

Jelenleg a pedagógiai képességek fogalmának többféle értelmezése ismeretes, kevés megbízható kutatási adattal rendelkezünk a képességfejlesztés feltételeiről, módszereiről, lehetőségeiről.³

¹A pedagógusképzés rendszere, problémái, fejlődési tendenciái. Nemzetközi összehasonlítás. Összeállította: Náhlik Zoltán és Tóth József közreműködésével Ladányi Andor. FPK Kutatási beszámoló. 1980. Sipos Istvánné: Problémák a tanárképzés körül. Felsőoktatási Szemle. 1973/5. Petrikás Árpád–Vecsey Beatrix: Tanárképzés, hivatásra nevelés és az iskolai munka korszerűsítése. Magyar Pedagógia. 1978/3–4. Nagy Sándor: A tanári hivatásra nevelés helyzete és problémái az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Magyar Pedagógia, 1976/1–2.

²Zibolen Endre: Nevelőképzésünk jövője. Magyar Pedagógia 1975/4.

³Kuzmina, N. V.: A pedagógiai képességek kialakulása. Tankönyvkiadó. Bp., 1963. U. Komoly Judit: A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Akadémiai Kiadó. Bp., 1978. Falus Iván: A pedagógus tevékenységének sajátosságai. Pedagógiai Szemle, 1979/12.

A pedagógiai képességek a gyakorlatban fejlődnek, de nem minden hallgatónak volt alkalma kipróbálni önmagát a pedagógiai tevékenység valóságos szituációiban. Útkeresésünk során – a képzési folyamat részeként – olyan *pedagógiai gyakorlatot valósítottunk* meg, amely során a pedagógusjelöltek pedagógiai képességeinek felmérése, a fejlesztési lehetőségeinek a tanulmányozása volt a célunk. Másodéves hallgatókkal dolgoztunk tantervi keretek között az általános iskolában folyó nevelési (úttörő) gyakorlathoz kapcsolódva.

Néhány szocialista országban tantervi intézkedések születtek, amelyek a „hallgatók tudományos képzettségének erősítésére, szakmai látókörének szélesítésére, illetve a tanári munkára való eredményesebb felkészítésére irányulnak”. Több országban is szerepel valamilyen bevezető stúdium, amely a pedagógushivatásra, a pedagógusok szerepére, társadalmi funkciójára, jelentőségére vonatkozó ismereteket nyújt, és lehetőséget az oktatási-nevelési gyakorlat kiterjesztésére, korábbi kezdésére is.⁴

Szabó Pál és munkatársainak vizsgálata értékes adalékokkal szolgál a pedagógusképzés személyiségformáló befolyásának megismeréséhez. Az eredmények tanúsítják, hogy a hallgatókban megvan az a törekvés, hogy jó pedagógusokká váljanak, de segítséget kell kapniuk, fel kell hívni a figyelmüket az önnevelés, önalakítás fontosságára.⁵

Ungárné Komoly Judit kutatásai a pedagógiai alkalmasság megállapítására, a pedagógiai képességek szintjének meghatározására irányultak. Olyan elméleti és gyakorlati feladatsort állítottak össze, amelyek megoldási módjából néhány lényeges pedagógiai képességre következtetni lehet: konfliktusos nevelési helyzetek megoldása (elméleti feladatsor), egyéni foglalkozás gyermekcsoporttal (gyakorlati feladat). Mindkét alkalmasságot vizsgáló módszer eredményei és a hallgatók beválása között szoros korreláció mutatható ki.⁶

A pedagógiai képességek fejlesztésének videotechnikával kialakított és megvalósított rendszere létezik néhány országban, és folynak kutatások és vizsgálatok Magyarországon is. „Az oktatástechnológiát elsősorban a pedagógiai képességek fejlesztésére kell felhasználni, hiszen a pedagógusok és jelöltek nem szaktárgyaik elsajátításában, hanem a gyermekekkel való bánásmód megtanulásában találkoznak nagy nehézségekkel.”⁷

A szociálpszichológia igazolta, hogy az egyén intellektuális fejlődésében, norma- és értékrendszerének alakulásában jelentős szerepe van annak a közegnek, amelyben tevékenységét folytatja. J. Szczeplanski kutatásai bizonyították,⁸ hogy „az egyetem hatása azokon a csoportokon keresztül érvényesül, amelyekhez a hallgató tartozik, és e hatás végeredményét a csoportok hatása, mindenekelőtt az egykorúak csoportjainak, a hallgatói csoportoknak a hatása módosítja”.

⁴ A pedagógusképzés rendszere. . . Szerk.: Ladányi Andor: I. m.

⁵ Szabó Pál–Róna Borbála–Kóbor Enikő: Pedagógusjelöltek komplex vizsgálata. Felsőoktatási Szemle, 1972/3.

⁶ U. Komoly Judit: I. m.

⁷ Nemzetközi Oktatástechnikai szeminárium. Bp., 1976. október 3–9. Záródokumentum. OOK 1977. Útjelentés ausztriai tanulmányútról. (Universität für Bildungswissenschaften, Klagenfurt), 1977. november 6–13. OOK. Dokumentum. A képmagnetofon alkalmazása a tanárképzésben. Konferencia anyaga. Veszprém, 1980. OOK dokumentum.

⁸ J. Szczeplanski: A felsőoktatás szociológiája. Budapest, 1969. FPK.

Kovácsné Virág Márta vizsgálatai⁹ azt a feltevést igazolták, hogy „a tanulócsoporthoz olyan önálló arculattal rendelkező alapsejtje a hallgató egyetemi létformájának, amely nem csupán a tanulmányi munka számára jelent intézményesen létrehozott szervezeti kereteket, hanem a társas kapcsolatok kialakulásának, strukturálódásának és ebből eredően a csoportdinamikai hatások érvényesülésének színtere is.”

A pedagógiai történések szociális (interperszonális, kommunikatív) történések, értelmezésükhöz, elemzésükhöz a kommunikációelmélet is adhat szemléletet, fogalmakat, módszertant. A pedagógusnak tudatosítania kell, hogy a pedagógiai szituációban egész személyiségével vesz részt, a tudatos kommunikációs folyamatirányítás arra is képes teszi, hogy a direkt, indirekt, verbális és nem verbális hatások rendszerében eligazodjon. A viselkedést befolyásolni képes interperszonális mechanizmusok közül az emberi kapcsolatokon keresztül történő viselkedésbefolyásolás hatékonyabb a szituatív viselkedésbefolyásolásnál, amely személyiségváltozás, értékrendszer-változás nélküli alkalmazkodást kíván. A pedagógusnak törekednie kell kommunikatív eszközökkel megfelelő kapcsolat kialakítására, kézben tartására, felhasználására.¹⁰

A pedagógiai tudatosság magában foglalja a meggyőzésre törekvést, tehát a kommunikációelméletben kialakult erre vonatkozó tapasztalatokat is felhasználhatjuk. A meta-kommunikáció általában tudattalan, mégis ez dönti el az „adás” hatékonyságát, sikerét. Kutatások alapján Buda Béla arra következtet, hogy „a változtató és aktivizáló” célú kommunikáció (lényegében tehát a meggyőzést célzó) lényegi összefüggése a motivációk rétegében van. A hatékony viselkedésre, a fejlesztésre törekvés nem tekinti mellékesnek a mögöttes szöveget. Az „adás és a vétel” síkján is azonosságra törekszünk. A kimondott szóval való azonosulás, a megkövetelt viselkedés példás megvalósítása mindig is alapvető követelményként állt a pedagógusok előtt. Viszonylag kevés segítséget adtunk azonban a pedagógus számára, hogy önmagát erre nevelje (egyáltalán kellőképp megismerje saját személyiségét), és arra is, hogy tanítványai válaszaiból, viselkedéséből ki tudja olvasni a megfelelést, illetve az eltérést. Minderre csak az utóbbi időben bevezetett modern technikai eszközök (elsősorban a videotechnika) adtak igazi lehetőséget. Így tetten érhető az a zsákutca is, amit inkongruenciának neveznek. A videotechnika elemezhetővé teszi, ha a szöveg, illetve a viselkedés a hallgatók (neveltek) számára nem azonos azzal, amit kifejezni szándékoztunk, tehát inkongruens. A visszajátszás és újabb próbálkozás után a zavarok egy része eltávolítható, a magatartás kongruenssé tehető.¹¹

A fentiek és eddigi tapasztalataink figyelembevételével a kutatásnak ebben a szakaszában másodéves hallgatók körében szervezett pedagógiai gyakorlat munkamenetében kerestünk lehetőséget a pedagógiai képességek (kiemelt jelentőséggel a kommunikációs, kapcsolatteremtő képesség) fejlesztésének tanulmányozására. *A pedagógiai gyakorlat foglalkozásainak a célja*, hogy segítse a hallgatót élmények, tapasztalatok szerzésével, a meglevők elemzésével, értékelésével a tanárrá válás folyamatában, hivatástudatának alakulásá-

⁹ Kovácsné Virág Márta: Tanulás-tanulócsoporthivatástudat. FPK. Kutatási beszámoló, Budapest, 1980.

¹⁰ Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció modern elmélete és ennek pedagógiai perspektívái. Pedagógiai Szemle. 1967/10.

¹¹ Cserné Adermann Gizella–Dudás Margit–Vastagh Zoltán: A kommunikációs képesség fejlesztése a tanárképzésben. Pécs, 1979. OOK dokumentum.

ban, fejlessze a pedagógusjelölt pálya- és önismeretét, befolyásolja beállítódását, meggyőződését, adjon támpontokat az önalakító, önfejlesztő folyamathoz.

A pedagógiai gyakorlat szervezések tekintetével kell lennünk arra, hogy a másodéves hallgatók csoportjaiban kialakult emberi kapcsolatok befolyásolják, módosítják a hallgatók személyiségének fejlesztésére, önismeretének alakítására, az önfejlesztés igényének felkeltésére tett erőfeszítéseinket. A kapcsolatteremtő képesség vizsgálatára, alakítására irányuló beszélgetések, viták, feladatok egyrészt módosíthatják a hallgatók önmagukról alkotott véleményét, alakíthatják személyiségüket, pedagógiai képességeiket; másrészt befolyásolhatják a csoport tagjainak egymással szembeni viselkedését, a csoport társas szerkezetét, változhat az eddigi együttélés során kialakult értékrend.

A kutatás előző szakaszában a hallgatók véleménye megerősített bennünket abban, hogy az első időszakban a kortárscsoport alkalmasabb a gyakorlásra, mint a gyerekcsoport, társaik reakcióit könnyebb elképzelni, befolyásolni, mint a gyerekekét. A másodéves hallgatók (6-10 fős létszámú kiscsoportokban) nevelési (úttörő) gyakorlaton vesznek részt az általános iskolában, ehhez a gyakorlathoz kapcsolódott a kísérleti munka, a feladatok a hasonló korúakkal történő kapcsolatteremtés gyakorlását biztosították.

A foglalkozások során jelentős szerepet kapott a pedagógusjelöltek aktív részvételével a gyakorlat, az élményszerzés. Több forrásból származnak azok a tapasztalatok, melyek a viták során elemzésre, értékelésre kerülnek (az „előhívható” iskolai élmények, a párhuzamosan folyó úttörőgyakorlaton szerzett tapasztalatok, a szakirodalom olvasása során szerzett ismeretek).

A félév során tisztázódnia kell a pedagógusjelöltekben a „honnan jöttem, hol tartok, hová kell eljutnom” egyéni, személyre szabott vonalának, mivel így kaphat a hallgató segítő támpontokat az önfejlesztéshez.

Tapasztalataink igazolták, hogy azok a hallgatók, akik már kipróbálták önmagukat (az ifjúsági mozgalomban végzett munka keretein belül vagy színpadi szereplés során), az átlagnál jobban oldják meg a feladatokat. A fenti tapasztalatok hasznosíthatók a kapcsolatteremtésben. A félév indításakor már tetten érhetők az egyéni különbségek.

Tanulmányoztuk a hallgatók „előéletét”, hol és mikor végeztek pedagógiai tevékenységet. A pedagógus szereppel való azonosulás útján rendkívül sokat számít a pályaválasztást befolyásoló motívumok rangsora. A pályairányulást, a pályaválasztási döntést befolyásoló tényezők számbavétele képmagnetofon-felvételre rögzítve történt a legelső foglalkozáson. (Mit jelent a pedagógus munkájának tartalma? Miért jelentkeztem a főiskolára? Miért szép a pedagógus pálya?) Ez a felvétel megdöbbentette a hallgatókat, nagy hatást gyakorolt rájuk, motiváló ereje megkönnyítette a későbbi munkát.

Az adott képességszint felmérésére, a pedagógusjelöltek pálya- és önismeretének, pályaalakulási folyamatának vizsgálatára elméleti (írásos) és gyakorlati (képmagnetofonos) feladatokat alkalmaztunk. Mindkét feladattípus „megoldásait” csoportos vitákban elemeztük, értékeltük.

Az elméleti (írásos) feladatok a következők voltak:

– konfliktushelyzetek megoldása (U. Komoly Judit és Papp János vizsgálatai nyomán);^{1 2}

^{1 2}Papp János: Vizsgálatok: a tanári pályaalakulási folyamat előjelzésére. Acta Paedagogica Debrecina, 75. szám. Debrecen, 1978. U. Komoly Judit: I. m.

– nevelői eljárások különböző tanulói magatartási rendellenességek esetén (Kósáné Ormai Vera vizsgálatai nyomán);^{1 3}

– önismereti játékok, tulajdonságlista;^{1 4}

– önjellemzés (Milyennek ismerem önmagam?);

A képességszint felmérésére készült felvételek:

– szerepjátékok, dramatizálási feladatok;

– kommunikációs játékok;

– szimulált pedagógiai helyzetek, órászervezési feladatok.

A feladatok megoldásánál a kongruens magatartásmódra kell törekedni. Ha csak azt gyakoroljuk, hogy hogyan válik valaki hatásossá, akkor elveszítheti hitelességét. Az egyéni személyiségvonások, a morális tartás meghatározó jelentőségűek, a hatékonyabb megoldások egyénekre szabottan kereshetők. Tudatosan törekedtünk arra, hogy a képmagnetofon ne csak a kommunikációs formák tanulásának eszköze, és ne is csak megfigyelési, kutatási eszköz legyen, hanem *a képzési folyamat szerves része*. A képmagnetofonon rögzített felvétel egyik eleme annak a tükörnek, amely a hallgatók önismeretének alakulásában szerepet játszik. A tükör többi „darabját” a csoporttársak jelentik. A feladatok megoldásának elemzésekor, értékelésekor adott, csoporttársaktól származó visszajelentések, vélemények meghatározóak a hallgatók személyiségének megítélésében.

Eddigi tanulmányaikra építve elsősorban a következő témakörökből adtunk új ismereteket: a pedagógusszemélyiség tipológiája, kommunikációelméleti alapfogalmak, a pedagógiai képességek kialakulása, a gyerekekkel való bánásmód kérdései, a tanár–diák kapcsolat.

Tapasztalataink alapján feltételezhető, de még nem eléggé bizonyított a hallgatók kommunikációs (kapcsolatteremtő) képességének fejlődése. A későbbi felvételeken már kevesebb a kapkodó, bizonytalan feladatmegoldás, egyre inkább képesek a hallgatók figyelni önmagukra, társaik visszajelzéseire, *egyre jobban képesek viselkedésüket, magatartásukat szabályozni*. A „kameráláz” csökkenése is szerepet játszik, de az önismeret alakulása a tudatos korrekció, a képességfejlődés feltételezhetően fontosabb.

A félév befejezésekor leírták a hallgatók, hogy mit tanultak, miben fejlődtek. Ezekben a „vallomásokban” önismeretük alakulásáról írnak, hogy *segítséget kaptak önmaguk reális megítéléséhez, további önnevelésükhöz*.

Néhány részlet az írásokból:

– Jók voltak ezek a foglalkozások, főleg azért, mert mindenki látta önmagát különböző helyzetekben, és ezáltal úgy alakíthatja magát a jövőben, ahogy akarja.

– Azt hiszem, sok mindent megtudott magáról mindenki, gazdagodtunk. Különösen az volt hasznos, hogy kiderült: mit gondolnak a csoporttársaink rólunk.

– Egy kicsit belekóstoltunk a tanári munkába, helyzeteket kellett megoldanunk, mindenképpen fejlesztő hatással volt ránk. A különböző szerepek eljátszása azt bizonyította, hogy a különböző problémahelyzeteket könnyebben tudjuk majd megoldani.

^{1 3}Kósáné Ormai Vera: Nevelői eljárások különböző tanulói magatartási rendellenesség esetén. Pedagógiai Szemle, 1973/4.

^{1 4}Mohás Livia: Találkozás önmagunkkal. Móra Könyvkiadó, 1979.

– Sokat megtudtam önmagamról és másokról is. Kiderültek olyan hibáim, amelyeket feltétlenül ki kell javítani, hogy odaállhassak a gyerekek elé. Szinte el sem tudtam képzelni, hogy nézek ki mások előtt. Most tudom!

– Ilyen módon találkozni önmagunkkal, feltétlenül fejleszti a személyiséget, legalábbis motivál az önfejlesztésre. Meglátjuk különféle, eddig ismeretlen hibáinkat, és így tudjuk, min kell változtatni.

SZOBOSZLAY MIKLÓS:

NEVELÉSI-OKTATÁSI PROBLÉMÁK SZLOVÁKIÁBAN (A Jednotná Škola 1980. évfolyamának cikkei alapján)

A Jednotná Škola 1980. évi számairól a Pedagógiai Szemle 1981. évfolyamának 6. számában írtam részletes beszámolót. Most elsősorban olyan pedagógiai cikkeket ismertetek részletesebben, amelyekre az említett beszámolóban éppen csak utaltam, illetve röviden ismertettem.

Matej Beno: A Csehszlovák Kommunista Párt és a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának 15. plénuma a marxista–leninista világnézetre nevelés aktuális kérdéseiről című cikk (9. szám) szerint a 15. ülészak jelentősége a marxista–leninista világnézetre nevelés számára elsősorban az, hogy kritikusan elemezte a világnézeti nevelés eddigi eredményeit, felhívta a figyelmet a meglevő és tovább élő hibákra, hiányosságokra, tévedésekre, és meghatározta a legfontosabb tennivalókat. Elismerően értékelte az ideológiai front – amelynek jelentős része a nevelés – hozzájárulását a szocializmus terén elért eredményekhez. Ezekben a sikerekben része van az iskolának is, és pedig olyan mértékben, amilyenben sikerült és sikerül kialakítani a gyerekek tudatában a tudományos marxista–leninista világnézetet. A tudományos világnézet formálásának elért színvonala és minősége ugyanis a szocialista iskola nevelőmunkájának döntő kritériuma. Ezt szükséges hangsúlyozni azért is, mert az illetékesek nem mindig jól és következetesen tudatosították, illetve tudatosítják, hogy a marxista–leninista világnézet a társadalom tudatában végbe ment szocialista forradalom legnagyobb vívmánya. A tudományos világnézetre nevelés *egységes rendszert alkot*. Az egységes rendszer kialakításának pedagógiai előfeltételei: 1. a kommunista nevelés céljainak, tartalmának, módszereinek és eszközeinek, valamennyi összetevőjének (a világnézeti, erkölcsi, munkára, esztétikai, testi és honvédelmi nevelésnek) egysége; 2. a neveltre gyakorolt integrált nevelői hatás, azaz az ész, az érzelmek, az akarat, a jellem, a viselkedés, a pontosan meghatározott kommunista értékorientáció, az eszmék, a mély kommunista meggyőződés és a gyakorlati átalakító tevékenység nevelése; 3. a nevelés valamennyi tényezőjének – az iskola, a család, a gyermek és ifjúsági szervezetek, a sajtó, a rádió, a televízió, az irodalom és egyéb tényezők – egységes hatása. Az egységes hatás nélkül ki lehet ugyan alakítani az egyén tudatában és viselkedésében sok pozitív, „parciális”, reszleges erkölcsi tulajdonságot, munka- és szellemi képességet, és ilyen körülmények között nem lehet kialakítani a marxista–leninista világnézetnek még az alapjait sem. A kommunista nevelés komplexitásában nagy jelentősége van egyes résztulajdonságoknak, mint pl. a szocialista hazafiságra, proletár és szocialista internacionalizmusra nevelésnek, a munkához való tudatos viszonynak és az alkotó, társa-